

Łaty

Fantomowe odciski pożydowskiej architektury

Jakub Szreder, Natalia Romik

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim na 19 Międzynarodowej Wystawie Architektury w Wenecji w 2025 r.

Łaty

Fantomowe odciski pożydowskiej architektury.

Koncepcja wystawy Natalii Romik
w Pawilonie Polskim na Biennale Architektury w Wenecji

Patches

Phantom imprints of post-Jewish architecture.

The concept of the exhibition by Natalia Romik
in the Polish Pavilion at the Venice Biennale of Architecture

„... Kto przybije łatę na znak zniszczenia, które widzą moje oczy”?

Mordechaj Canin 1946

“...Who will nail a patch as a sign of the destruction that my eyes see”?

Mordechai Canin 1946

Łaty²⁰²⁵ – koncepcja projektu

Projekt Natalii Romik „Łaty” jest protestem przeciwko architektonicznej niepamięci. Jest efektem architektonicznego, artystycznego i teoretycznego namysłu nad powojennym losem żydowskiej architektury, jej erozją i paradoksalnym statusem. Po Holokauście została ona przejęta przez nie-Żydów i przez nich dostosowywana do ich potrzeb. Jest to architektura fantomowa, rozpięta między swoją poprzednią i obecną funkcją, między przedwojennym życiem żydowskich budynków i ich powojennym fatum. Pomimo wszechobecności tej architektury, jej żydowska historia jest zbyt często ignorowana.

Fantomowy status żydowskiej architektury w Polsce będzie symbolizowany przez półprzezroczyste „łaty”, które zostaną nałożone na ściany polskiego pawilonu. Szklane formy rzeźbiarskie będą odlane z odcisków architektonicznych detali żydowskich budynków, synagog, rytualnych łaźni, domów i warsztatów. Są one pomyślane jako forma upamiętnienia fantomowej architektury, oddając głos budynkom, rozumianym jako materialni świadkowie historycznej tragedii i architektoniczne nośniki społecznej pamięci. Wystawa nagłośnia ich cichy, operujący w niesłyszalnym dla ludzi spektrum przekaz. Rzeźbom towarzyszy wystawa narracyjna, która będzie dokumentować – w zwięzłej formie – obecny status i żydowską historię budynków.

Wystawa jest też formą hołdu dla aktywistów pamięci, którzy swoją codzienną pracą sprzeciwiają się powszechnej amnezji, dbając o budynki, przypominając o ich żydowskich korzeniach, zakładając i podtrzymując miejsca upamiętnienia. Nawiązując do tematyki obecnej edycji biennale – projekt będzie efektem pracy ludzkich i nie-ludzkich aktorów, budynków i ich użytkowników, artystów i badaczy. Choć wyróżniają się oni specyficznymi formami inteligencji to razem mogą stworzyć wspólną pamięć, żeby stawić opór zapomnieniu.

Patches²⁰²⁵

The Natalia Romik's project “Patches” is a protest against historical and architectural denial. It stems from artistic, architectural and theoretical reflection on the post-war fate of post-Jewish architecture, its erosion and paradoxical status. Taken over by non-Jews after the Holocaust and adapted by them to suit their needs, it is a phantom architecture, stretched between its previous and current function, between the pre-war life of Jewish buildings and their post-war fate. In spite of its ubiquity, the Jewish history of this architecture is deliberately overlooked.

The space of the Polish pavilion will be overlaid with transparent patches – sculptural forms casted from glass in the moulds created from the imprints of the architectural details of the former Jewish buildings, synagogues, ritual baths, houses and workshops. Symbolizing the phantom status of former Jewish architecture in Poland, translucent patches are conceived as a form of its commemoration. The exhibition is intended as an instrument amplifying the silent message of this architecture, that operates in a spectrum inaudible to humans. It gives voice to the buildings recognized as material witnesses of the historical tragedy and architectural carriers of social memory. The sculptures are accompanied by a narrative exhibition that will document - in concise form - the post-Jewish status and Jewish history of the buildings

The exhibition is also a form of tribute to the activists of memory who, with their daily work, oppose public amnesia by taking care of buildings, cultivating their Jewish roots, establishing and maintaining places of commemoration. Referring to the theme of the current edition of the biennial - the project will be the result of the work of human and non-human actors, buildings and their users, artists and researchers, who, although distinguished by different forms of intelligence, together can create a community of memory that resists erasure.

Łaty ¹⁹⁴⁶ – inspiracje projektu

Projekt jest zainspirowany świadectwem Mordechaja Canina, żydowskiego dziennikarza i pisarza, który podróżował po Polsce w latach 1946-47, dokumentując ogrom zniszczenia małych, żydowskich miasteczek (z jidysz shtetl, shtot - small town). Chroniąc się przed antysemityzmem, podszycił się on pod angielskiego żurnalistę, opisując i dokumentując żydowski dobytek - warsztaty, domostwa, synagogi – który był ówczasnie przejmowany przez nie-Żydów. Pisał o macewach (nagrobki), które były zagospodarowywane jako elementy podmurówek. Opisywał wystrój wnętrz żydowskich domostw, które niemal na każdym kroku wskazywały na pustkę, brak empatii, amnezję i chęć jak najszybszego „umojenia” pożydowskiego mienia. W niektórych z tych domostw Canin wciąż widział pozostałości łat:

„Pijąc wodę rozglądam się i widzę, że jestem w żydowskim mieszkaniu. **Na suficie jest przybita łata.** Przysięgłbym, że jakiś pobożny Żyd przybił tę łatę na znak zniszczenia Świątyni Jerozolimskiej, jak to Żydzi w małych miasteczkach mieli kiedyś zwyczaj. Kto przybiję łatę na znak zniszczenia, które widzą moje oczy?”

To właśnie owe abstrakcyjne „łaty”, przybijane na ściany domostw, stały się inspiracją dla koncepcji wystawy. Tak jak Żydzi przybijali łaty w celu upamiętnienia zniszczenia świątyni, tak Natalia Romik umieści w polskim pawilonie szklane odciski pożydowskiej architektury, łaty na znak zniszczenia, które prawie osiemdziesiąt lat temu widział Canin i którego do tej pory nie chce się zauważać.

Patches ¹⁹⁴⁶

The project is inspired by the testimony of Mordechai Canin, a Jewish journalist and writer who travelled around Poland in 1946-47, documenting the enormity of the destruction of small Jewish towns (from Yiddish shtetl, shtot - small town). Protecting himself from anti-Semitism, he impersonated an English journalist, describing and documenting Jewish possessions - workshops, homes, synagogues - that were being taken over by non-Jews at the time. For example, he wrote about the matzevot (tombstones) that were being used to develop the foundations of houses. He described the interiors of formerly Jewish homes, which at almost every turn indicated emptiness, lack of empathy, amnesia and a desire to take the possession of the Jewish property as quickly as possible. Canin could still see remnants of patches in some of these homes:

“Drinking water, I look around and see that I’m in a Jewish apartment. **There is a nailed-on patch on the ceiling.** I would swear that some pious Jew nailed this patch as a sign of the destruction of the Jerusalem Temple, as Jews in small towns used to do. Who will nail the patch as a sign of destruction that my eyes can see?”

It was these abstract “patches,” attached to the walls of Jewish interiors, that inspired the concept for the exhibition. Just as the Jews nailed the patches to commemorate the destruction of the Temple, Natalia Romik will place in the Polish pavilion the glass imprints of post-Jewish architecture. These patches will symbolize the destruction that Canin saw almost eighty years ago and which people still refuse to acknowledge.

Łaty w pawilonie

Na ścianach pawilonu zaprezentowane zostanie dwanaście przezroczystych rzeźb, szklanych odlewów wykonanych na podstawie odcisków detali architektonicznych z wnętrz żydowskich budynków (synagog, prywatnych drewnianych domostw, łaźni rytualnych, domów przedpogrzebowych, czy dawnych domów modlitewnych - chederów). Formy zostaną wykonane klasyczną techniką odlewniczą. Wpierw tworzone będą silikonowe odciski detali architektonicznych, na podstawie których stworzone zostaną szklane odlewy oryginalnej architektury w skali 1:1. Jest to technika artystce znana i będąca w ofercie polskich hut szkła.

Łaty, choć abstrakcyjne, będą oddawać kształt i fakturę odlewanych fragmentów. Rzeźby będą niczym odciski linii papilarnych fantomowej architektury: kolumny zniszczonej synagogi w Jarosławiu, detalu Aron ha – Kodesh synagogi w Łańcucie, płaskorzeźby lwa w synagodze w Chmielniku, drewnianej powierzchni domu (dawnego żydowskiego warsztatu szewca Fawki, dziś siedziby fundacji Panorama Kultur w Wojśławicach), drzwi i śladów po mezuzie na warszawskiej Pradze, elementów mykwy w Opatowie (obecnie fabryka cukierków Krówki Opatowskie), czy detalu chederu w Będzinie (obecnie siedziba fundacji Brama Cukermana). Rzeźby, zawieszane w odstępach 10 cm od ściany oświetlone zostaną światłem kierunkowym, nadając szklanym detalom teatralny wymiar.

Wewnątrz sali usytuowane zostaną dwustronne, delikatne w swej strukturze białe stoły z witrynami z niezależnym oświetleniem. Na ekspozytorach zaprezentowane zostaną ekspertyzy konserwatorskie, fotografie, obiekty archeologiczne oraz rzuty przedwojenne budynków z zasobów (PAN, ŻIH, Zbiory NAC i Brama Grodzka oraz YIVO). Na wystawie będzie zaprezentowane wideo z nagraniem detali z wnętrza budynków i ich skany 3D.

Patches in the pavilion

At the walls of the pavilion sculptural forms will be presented. Transparent glass castings will be made on the basis of imprints of architectural details from the interiors of former Jewish buildings (synagogues, private wooden houses, ritual baths, pre-burial houses, or former prayer houses - cheders). The moulds will be made using the classical casting technique – to create imprints of the architectural details that at the final stage will be cast in glass. The artist is familiar with this technique, and glass casting is a feasible procedure, offered by selected Polish glassworks.

The patches, though abstract, will be like fingerprints of phantom architecture - a column of a destroyed synagogue in Yaroslavl, an Aron ha - Kodesh detail of a synagogue in Łańcut, a lion bas-relief in a synagogue in Chmielnik, the wooden surface of a house (formerly the Jewish shoemaker's workshop, now of the Panorama of Cultures Foundation in Wojśławice), doors and traces of a mezuzah in Warsaw's Praga district, elements of a mikvah in Opatów (now the Krówki Opatowskie candy factory), or a detail of a cheder in Będzin (now the headquarters of the Cukerman's Gate Foundation).

In the centre of the pavilion there will be placed double-sided white tables with display cases, illuminated by in-built light systems. The tables will show documents, photographs, objects and blueprints of the buildings found at the archives of the Polish Academy of Sciences, the Jewish Historical Institute, the NAC and Grodzka Gate Collections and YIVO. The exhibition will feature video recordings of details from the interiors of the post-Jewish buildings, alongside their 3D scans.